

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԶԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ԴԻՄԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՑՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ

Տաթևիկ Սիրադեղյան

ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի հայրորդ
tatevik.siradeghyan@ysu.am
orcid: 0000-0003-1868-6568

Ներածություն

Յուրաքանչյուր անձի՝ անհատապես և այլոց հետ ազգային և միջազգային մակարդակներում ոչ կառավարական կազմակերպություններ, ասոցիացիաներ կամ խմբեր ստեղծելու, դրանց անդամակցելու, գործունեությանը մասնակցելու իրավունքն ու պարտականությունը նախատեսվել են Միավորված ազգերի կազմակերպության դեռևս 1998 թվականի դեկտեմբերի 09-ի «Մարդու համընդհանուր ճանաչված իրավունքները և հիմնարար ազատությունները խթանելու և պաշտպանելու անհատների, խմբերի և հասարակական մարմինների իրավունքների և պարտականությունների մասին» հռչակագրով (տե՛ս 5-րդ և 18-րդ հոդվածները):

Հասարակական կազմակերպությունները ոչ կառավարական կազմակերպություններ են, «(...) իրենց գործունեությունը ծավալում են պետություններից անկախ և ի գորու են էականորեն ազդել հասարակական կարծիքի վրա: Հիմնականում դրանք բնութագրվում են անկախությամբ (առնվազն այդպիսին պետք է լինեն), շահույթի բացակայությամբ և մեծամասամբ հստակ սահմանված նպատակների հետապնդմամբ, որպիսիք են օրինակ բնապահպանական և իրավապաշտպան հասարակական կազմակերպությունները»¹: «Հասարակական կազմակերպությունների հայեցակարգային հիմքերն են՝ անկախությունը պետություններից, իրավաբանական անձի կարգավիճակը, շահույթ չհետապնդելը, միջազգային ներկայացուցչականությունը, հանրային շահի հետապնդելու նպատակները, խաղաղասիրական գործունեությունը և այլն»²: «(...) հասարակական կազմակերպություններն ունեն խմբերի և անհատների մասնավոր շահերի և պահանջմունքների իրացմանը, այդ թվում՝ հանրային կառավարմանը մասնակցելու գործառույթ, (...) դրանց միջոցով է, որ հասարակությունը հնարավորություն է ստանում հասարակական հսկողություն և վերահսկողություն սահմանել պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման նկատմամբ: Այս հանգամանքը հատկապես կարևորվում է այն պարագայում, երբ առկա է ոչ թե անհատի, այլ իրավունքի կոլեկտիվ սուբյեկտի սուբյեկտիվ իրավունքների կամ օրինական շահերի խախտում»³:

Հասարակական կազմակերպությունների դերը մեծ է հենց հիմնարար իրավունքների և ազատությունների երաշխավորման նկատմամբ հանրային վերահսկողության, դրանց պաշտպանության, խախտված իրավունքների, ազատությունների

¹ Տե՛ս **Maiara Giorgi**, "The Role of Non-Governmental Organizations in the Process of International Treaty", <https://revistas.juridicas.unam.mx/index.php/derecho-internacional/article/view/13321/14771> Making, 2019, էջ 155:

² Տե՛ս **Szazi, Eduardo**, "NGOs :legitimate subjects of international law", Lieden University Press, 2022., էջ 30-39:

³ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 07.09.2010թ. թիվ ՍԴԴ-906 որոշումը, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=60551>, կետ 7:

և օրինական շահերի վերականգման հարցերում մասնավորապես, երբ հնարավոր է առավել լայն շրջանակի անձանց իրավունքների և ազատությունների նկատմամբ ներգործությունը: Նշված գործառնություններն իրականացնելու նպատակով հասարակական կազմակերպություններն օգտվում են համապատասխան գործիքակազմից, որոնց շարքին է դասվում նաև վերջիններիս կողմից այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության նպատակով դատարան դիմելու իրավական կառուցակարգը: Այս ինստիտուտը, սակայն, գիտագործնական առումով սակավ ուսումնասիրությունների առարկա է դարձել մեզանում և այն էլ՝ ոչ ամբողջական:

Հայրենական իրավական համակարգում հասարակական կազմակերպությունների կողմից հայց հարուցելու ինստիտուտը հատուկ է վարչական արդարադատությանը՝ շրջակա միջավայրի պահպանության և հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության հայցով գործերի քննության հատուկ վարույթի շրջանակներում: Քննարկվող ինստիտուտին առնչվող որոշ հիմնախնդիրներ հետազոտության առարկա են դարձել իրավաբանական գիտությունների թեկնածու Աիդա Իսկոյանի աշխատանքում¹, որում հասարակական կազմակերպությունների կողմից հայց հարուցելու ինստիտուտին առնչվող առանձնահատկություններն ուսումնասիրության առարկան են դարձել շրջակա միջավայրի պահպանության համար հայց հարուցելու տեսանկյունից՝ Օրիուսի կոնվենցիայի համատեքստում, երբ դեռևս բացակայում էին գործող ներպետական օրենսդրական կարգավորումները: Այդպիսով, նշված ինստիտուտի ուսումնասիրությունը, խնդիրների և դրանց լուծման ուղիների վերհանումը շարունակում են գիտագործնական առումով արդիական լինել հասարակական կազմակերպությունների դերի բարձրացմանն ու ժողովրդավարական ինստիտուտների զարգացմանը զուգընթաց:

Գիտական հոդվածի շրջանակներում նպատակ ենք հետապնդել տեսական մոտեցումների հիման վրա բացահայտել հասարակական կազմակերպությունների կողմից այլոց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության համար դատարան հայց հարուցելու ինստիտուտին բնորոշ առանձնահատկությունները, անդրադառնալ հայրենական օրենսդրությամբ տրված լուծումներին, գիտագործնական ուսումնասիրությունների և միջազգային փորձի հիման վրա առաջ քաշել ինստիտուտի կատարելագործմանն ուղղված մեր մոտեցումները: Նշված նպատակներն ու խնդիրներն իրագործելու համար օգտագործվել են անալիզի և սինթեզի, համեմատական-իրավական մեթոդները:

Հասարակական կազմակերպությունների կողմից դատարան հայց հարուցելու իրավունքը. առանձնահատկությունները և զարգացման արդի միտումները

Դատարան հայց հարուցելու առաջնային պայմաններից մեկն անձի իրավական շահագրգռվածությունն է: Արդարադատության մատչելիության սկզբունքը ենթադրում է, որ յուրաքանչյուր ոք, ում իրավունքները և օրինական շահերը խախտվել են (կարող են խախտվել), դրանց վերականգնման նպատակով իրավունք ունի դիմելու դատական պաշտպանության միջոցների: Դատարան դիմելու անձի իրավունքը պետք է ուղղված լինի, իսկ դրա բավարարումը հանգեցնի վերջինիս խախտված իրավունքների վերականգնման: «(...) յուրաքանչյուր դեպքում անձն իր՝ դատարան դիմելու իրավունքը կարող է իրացնել միայն այն դեպքում, երբ տվյալ գործի առնչությամբ ունի իրավական շահագրգռվածություն»²: «Վեճը չի կարող կապված լինել անձի քաղաքացիական իրավունքների և պարտականություն-

¹ Տե՛ս **Aida Iskoyan**, "The Issue of Locus Standi of Non-Governmental Organizations in the Sphere of Environmental Protection (Constitutional-Legal Analysis)", http://www.old.yu.am/files/Aida_Iskoyan-1415703186-.pdf, Materials of conference devoted to 80 th of the Faculty of Law of the Yerevan State University: Yerevan, YSU Press, 2014, էջեր. 259-270:

² Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 04.04.2008թ. թիվ ՍԴՈ-747 որոշումը, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=43081>, կետ 7:

ների հետ աննշան կամ հեռակա կերպով, այլ հենց այդ իրավունքները և պարտականությունները պետք է կազմեն հայցի առարկան, և վեճի հնարավոր լուծումը պետք է վճռական և ուղղակի նշանակություն ու ազդեցություն ունենա պաշտպանվող իրավունքների և ազատությունների վրա»¹: «Դատական պաշտպանությունը չի կարող լինել ինքնանպատակ, այն ունի հստակ առաքելություն, հստակ սուբյեկտներ և հասցեատեր և կոչված է ապահովելու անձի խախտված իրավունքների արդյունավետ վերականգնումը»²: Այլ կերպ ասած, ընդհանուր կանոնի համաձայն, հայց հարուցելու իրավունքից օգտվում է այն անձը (անձինք), ում սուբյեկտիվ իրավունքները և օրինական շահերը խախտվել կամ կարող են խախտվել, և այս առումով վարչական արդարադատությունը բացառություն չէ: «ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի իրավակարգավորման առարկայի իմաստով դատարան դիմելու իրավունքի առկայության համար բավարար չէ միայն սուբյեկտների անհրաժեշտ կազմի վերաբերյալ պահանջի բավարարումը: Այն, ի թիվս այլ պայմանների, պետք է դիտարկվի նաև համապատասխան սուբյեկտի մոտ դատարան դիմելու նկատմամբ իրավական շահի առկայության համատեքստում՝ ելակետ ընդունելով օրենսդրորեն սահմանված իրավական նախադրյալները»³: «Անձը կարող է դիմել դատական պաշտպանության, եթե ունի «իրական (ռեալ)» իրավունքներ»⁴:

Ընդհանուր կանոնից բացառություն է այլ անձանց խախտված իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության նպատակով դատարան դիմելու կառուցակարգը, և խոսքն այստեղ բնավ չի վերաբերում ներկայացուցչի, այդ թվում նաև՝ օրինական ներկայացուցչի միջոցով հայց հարուցելու դեպքերին: «Ներկայացուցչությունը հիմնված է «շահերը կրող» և «շահերն արտահայտող» եզրույթների հարաբերակցության վրա»⁵, այս դեպքում ներկայացուցիչը դատավարական կարգավիճակ է ձեռք բերում ներկայացվողի նախաձեռնությամբ կամ օրենքով նախատեսված պարտականություններից ելնելով, հանդես է գալիս ներկայացվողի անունից և ի շահ նրա, իսկ իրականացված ցանկացած գործողություն նույնանուն է ներկայացվողի կողմից կատարված գործողություններին: Ինչ վերաբերում է այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության ինստիտուտին, ապա այն, «(...) հանդիսանալով դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի իրացման լրացուցիչ երաշխիք, հնարավորություն է տալիս ապահովել քաղաքացիների և կազմակերպությունների իրավունքների և օրինական շահերի առավել ամբողջական պաշտպանությունը»⁶: «Այլ անձանց շահերը պաշտպանող սուբյեկտները, օրենքով նախատեսված դեպքերում, հանդես են գալիս իրենց անունից, ինքնուրույն են կառուցում գործով իրենց տեսակետը: Այդ սուբյեկտները կողմի հետ կապված չեն հանձնարարության պայմանագրին բնորոշ հարաբերություններով»⁷: Ընդ

¹ Տե՛ս Սարգոսի իրավունքների եվրոպական դատարանի Լը Քոմպտեն և մյուսներն ընդդեմ Բելգիայի գործով 23.06.1981թ. թիվ 6878/75 վճիռը, պարբ. 47, Բենթեմն ընդդեմ Նիդերլանդների 23.10.1985թ. թիվ 8848/80 գործով վճիռը, պարբ. 32:

² Տե՛ս Վռաբել դատարանի 26.12.2014թ. թիվ ՎԴ/3477/05/13 վարչական գործով որոշումը, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=95703>, կետ 4:

³ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 17.04.2012թ. թիվ ՍԴԴ-1022 որոշումը, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=75351>, կետ 4:

⁴ Տե՛ս Վճռաբել դատարանի 08.05.2014թ. թիվ ՎԴ/6403/05/12 գործով որոշումը, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=90976>, կետ 4:

⁵ Տե՛ս **Гуксян Р.Е.**, "Избранные труды по гражданскому процессу", М., Проспект, 2016, էջ 344:

⁶ Տե՛ս **Белова Т.**, "Возбуждение гражданских дел в защиту прав и законных интересов других лиц", <https://elib.bsu.by/handle/123456789/10357>, 2002թ.:

⁷ Տե՛ս **Потапенко Е.Г.**, "Частный законный интерес как предмет судебной защиты: сравнительно-правовой анализ в контексте унификации цивилистического процессуального права", Человек. Право. Экология. Сборник научных и научно-прикладных трудов преподавателей, молодых ученых и студентов. – Саратов: Наука, 2017, էջ 97-101:

որում, «այլ անձի շահ» կարող է հանդիսանալ կոնկրետ անձի կամ անձանց խմբի կամ հանրային շահը»¹:

Այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության նպատակով դատարան դիմելու կառուցակարգերը բնորոշ են ինչպես քաղաքացիական, այնպես էլ՝ վարչական արդարադատությանը: Ըստ Տամիլովի՝ «Այլ անձանց շահերի պաշտպանության եզրույթի վերլուծությունը քաղաքացիական դատավարությանում անհրաժեշտ է իրականացնել միայն այն հասարակական հարաբերությունները մատնանշող պետության սոցիալական գործառույթների հետ փոխադարձ կապի մեջ, որոնք կանխորոշում և թույլատրում են սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության այդպիսի ձևերն ու միջոցները»²: «Բազմաթիվ երկրներում այլ անձանց իրավունքների պաշտպանությունը հիմնականում իրականացվում է դատախազական վերահսկողության մարմինների միջոցով»³, դրանց շարքին են դասվում նաև «(...) պետության պաշտպանության նպատակով հատուկ այդպիսի լիազորությամբ օժտված պետական մարմինների կողմից ներկայացվող հայցերը, (...) դիմումի ներկայացումը թույլատրվում է օրենքում հատուկ նախատեսված դեպքերում: (...) այդպիսի պահանջի բացակայությունը սահմանափակում է այլ անձի անունից ցանկացած պետական մարմնի մասնակցությունը քաղաքացիական դատավարությանը»⁴: «Այն դեպքերում, երբ որոշակի շահերի պաշտպանությունը հանդիսանում է պետության ավանդական գործառույթը, դրա իրականացման համար ստեղծվում են հատուկ պետական մարմիններ, որոնք լիազորված են, ի պաշտպանություն այլ անձանց շահերի, վարել վարույթ, այդ թվում նաև՝ դատական»⁵: «Դատախազի կամ հանրային իշխանության մարմինների մասնակցությունը գործին ունի ոչ թե անձնական, այլ հանրային դրդապատճառներ: Նշված սուբյեկտները վերջնական արդյունքում պաշտպանում են հասարակական (հանրային) շահը (...), հետևաբար, գործով կայացված որոշումը չի շոշափում նրանց սուբյեկտիվ իրավունքները և շահերը»⁶:

Ինչ վերաբերում է վարչական արդարադատության միջոցով այլ անձանց շահերի պաշտպանության ինստիտուին, ապա արդարադատության այս եղանակին հատուկ նպատակների ու խնդիրների համատեքստում այն միտված է անձանց խախտված իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանն ու վերականգնմանը հանրային իշխանության մարմինների ոչ իրավաչափ վարչարարությունից, և այդ նպատակով հայցերի հարուցումը, որպես կանոն, հատուկ է իրավունքի մասնավոր սուբյեկտներին:

Վարչական իրավունքի ոչ պետական սուբյեկտների շարքին են դասվում նաև հասարակական կազմակերպությունները, որոնք, իհարկե, որպես իրավունքի ինք-

¹ Տե՛ս **Томиллов А.Ю.**, "Защита чужих прав и интересов в гражданском судопроизводстве", монография, Москва, 2012, էջ 14, էլ. հղումը՝ <https://op.raj.ru/index.php/serijnye-izdaniya/103-monografii/225-tomilov-a-yu-zashchita-chuzhikh-prav-i-interesov-v-grazhdanskom-sudoproizvodstve>:

² Սույն տեղում, էջ 24:

³ Տե՛ս **Здрок О. Я.**, "Гражданский процесс зарубежных стран", Москва, 2005, էջ 108-111:

⁴ Տե՛ս **Томиллов А.Ю.**, "Процессуально-правовые основания участия органов государственной власти и органов местного самоуправления в гражданском процессе с целью защиты прав и законных интересов других лиц", <https://cyberleninka.ru/article/n/protsessualno-pravovye-osnovaniya-uchastiya-organov-gosudarstvennoy-vlasti-i-organov-mestnogo-samoupravleniya-v-grazhdanskom/viewer>, Вестник Челябинского государственного университета, 2007, էջ 55.:

⁵ Տե՛ս **Елисеев Я. Г.**, "Гражданское процессуальное право зарубежных стран", Москва, 2004, էջ 365:

⁶ Տե՛ս **Синенко В.С.**, "Понятие и виды юридической заинтересованности в исходе дела", <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-vidy-yuridicheskoy-zainteresovannosti-v-ishode-dela/viewer>:

նուրույն սուբյեկտ, իրենց խախտված սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության նպատակով կարող են ազատորեն դիմել դատական պաշտպանության համապատասխան միջոցների: Այլ է խնդիրը, երբ վերջիններիս կողմից դատարան դիմելը նպատակ է հետապնդում պաշտպանել երրորդ անձանց խախտված իրավունքները և ազատությունները: «Աշխարհի բազմաթիվ իրավական համակարգերում հասարակական կազմակերպությունների համար խիստ բարդ է հանրային նպատակներով իրենց անունից դատական հայցեր հարուցելը: Նրանց հաճախ չի բավարարում այսպես կոչված «իրավունակությունը», այսինքն՝ ֆորմալ, ուղղակի իրավական շահագրգռվածությունը, որը պետք է դատարանի կողմից ճանաչվի հանրային շահի հետապնդող յուրաքանչյուր գործում»¹: «Հասարակական կազմակերպությունները, կրելով հասարակական գործառույթներ, հանդես են գալիս որպես վարչական իրավունքի սուբյեկտների առանձին խումբ, միջնորդի դեր են իրականացնում հանրային իշխանության մարմինների և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների միջև»²:

Տեսության մեջ հասարակական կազմակերպությունների կողմից այլ անձանց շահերի պաշտպանության նպատակով հայց հարուցելու ինստիտուտը երբեմն նույնացվում է խմբային հայցի ինստիտուտի հետ: «Խմբային հայցին բնութագրող չափանիշներն են՝ պատասխանողի կողմից խախտված իրավունքների մասնակիցների բազմաթիվությունը, քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության օգտագործվող միջոցների ընդհանրությունը, մարդկանց խմբի կողմից պահանջվող հիմքի և առարկայի միատեսակությունը, հայցվորների ընդհանուր պատասխանողի առկայությունը»³: Մեր համոզմամբ, սակայն, այս երկու կառուցակարգերի նույնացումը նվազեցնում է հասարակական կազմակերպությունների կողմից այլ անձանց խախտված իրավունքների պաշտպանության նպատակով հայց հարուցելու ինստիտուտի դերն ու նշանակությունը, քանզի խմբային հայցն առավելապես շահագրգիռ անձանց որոշակի խմբի կողմից իրենց սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության նպատակով համատեղ հայցի հարուցումն է նույն պատասխանողի (պատասխանողների) դեմ: Մինչդեռ այլ անձանց, այդ թվում՝ որոշակի խմբի շահերի պաշտպանության նպատակով հասարակական կազմակերպությունների կողմից հայցի հարուցումը վերջիններիս, որպես իրավաբանական անձի, խախտված իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության նպատակ չի հետապնդում:

Հասարակական կազմակերպությունների դերը մեծ է հատկապես շրջակա միջավայրի պաշտպանության հարցերում: «Իրենց գոյության և գործունեության սկզբնական շրջանում շրջակա միջավայրի պահպանությանը նպաստող հասարակական կազմակերպությունները մեծ դերակատարում չունեին իրավունքի նորմերի մշակման և պահպանության նկատմամբ, սովորաբար գործում էին որպես կառավարությունների և միջազգային կազմակերպությունների նկատմամբ ճնշում գործադրող կառույցներ»⁴: «Շրջակա միջավայրի առնչությամբ տեղեկատվության, որոշումներ ընդունելուն հասարակության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» 1998 թվականի հունիսի 25-ի Օրհուսի կոնվենցիան (Հա-

¹ Grant B. Stillman «NGO LAW and Governance», a resource book, ADBInstitute, <https://adb.org/sites/default/files/publication/159367/adbi-ngo-law-gov.pdf>, Տոկիո, 2006, էջ 16:

² Мацелик Т., "Коллективные субъекты административного права: понятие, виды и классификация", https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Kolektivnie%20subiekti%20administrativnogo%20prava.pdf 2013, էջ 103:

³ Մ. Մամաջանյան, Մ. Խաչատրյան, «Որոշ նկատառումներ խմբային հայցի մասին», «Արդարադատություն», 2011, 1 (12):

⁴ "Constantinos Lycourgos, Apostolos Vlachogiannis, and Artemis Yiordamli, Access to justice of environmental NGOs: a comparative perspective (EU, France, Cyprus)", 2021, էջ 5:

յաստանի Հանրապետության համար այն ուժի մեջ է մտել 2001 թվականի հոկտեմբերի 30-ից) հնարավորություն տվեց ոչ կառավարական կազմակերպություններին բնապահպանական հարցերով դիմել դատարան երրորդ անձանց շահերի պաշտպանության համար՝ ազգային օրենսդրության հիման վրա և շահագրգիռ հասարակայնությանն արդարադատության լայն մատչելիություն ապահովելու նպատակից ելնելով (տե՛ս կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածը): Այդուհանդերձ, «Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածը վերաբերում է կոնկրետ բնապահպանական հարցերով որոշումների կայացման հանրային մասնակցությանը (տեղեկատվության մատչելիությունը և հասարակության մասնակցությունը որոշումների կայացմանը)»¹: Մինևույն ժամանակ կոնվենցիան վավերացրած անդամ պետությունների ազգային օրենսդրությամբ համապատասխան կարգավորումների բացակայությունը հասարակական կազմակերպությունների արդարադատության մատչելիության սահմանափակման հիմք է, որի օրինակն է Վարչական դատարանի 2010 թվականի մարտի 24-ի վճիռը, որով «Էկոդար» բնապահպանական հասարակական կազմակերպության հայցը մերժվել է այն պատճառաբանությամբ, որ Օրիուսի կոնվենցիան հասարակական կազմակերպություններին ուղղակի դատավարական իրավասուբյեկտությամբ չի օժտում, իսկ Վճռաբեկ դատարանը 2011 թվականի ապրիլի 1-ի որոշմամբ, հաշվի առնելով, որ ՀՀ օրենսդրությամբ դատարան դիմելու իրավունք նախատեսված է միայն այն անձանց համար, որոնց իրավունքներն անմիջականորեն խախտվել են վիճարկվող ակտով, գործողությամբ կամ անգործությամբ, գտել է, որ վիճարկվող դատական ակտը հիմնավոր է և բխում է ՀՀ օրենսդրության կարգավորման նպատակներից²:

Անորոշ շրջանակի անձանց իրավունքների պաշտպանության համար հայց հարուցելու ինստիտուտը հայրենական վարչադատավարական օրենսդրություն է փոխառվել վերջին տասնամյակում՝ 2013 թվականի դեկտեմբերի 5-ի ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելով, երբ նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարան դիմելու իրավունք վերապահվեց Մարդու իրավունքների պաշտպանին (տե՛ս ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 4-րդ մասը): Ինչ վերաբերում է հասարակական կազմակերպություններին, ապա վերջիններիս այդ իրավունքն օրենսդրական կարգավորում է ստացել միայն 2016 թվականի դեկտեմբերի 16-ի, այնուհետև 2021 թվականի մայիսի 5-ի ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում կատարված լրացումներով, որոնց արդյունքում հասարակական կազմակերպություններն իրավունք են ստացել վարչական դատարան հայց ներկայացնել համապատասխանաբար շրջակա միջավայրի պահպանության և հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության հայցերով: Հատկանշական է, որ հասարակական կազմակերպությունները Հայաստանի Հանրապետությունում այլոց շահերի պաշտպանության նպատակով հայց հարուցելու իրավունքից օգտվում են միայն վարչական դատավարության կարգով, իսկ քաղաքացիադատավարական գործընթացներում կարող են հայցել բացառապես իրենց սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը:

Հնարավորություն տալով հասարակական կազմակերպություններին այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության նպատակով հայց հարուցել վարչական դատարան՝ օրենսդիրը սահմանել է այն պարտադիր պայմանները, որոնց պետք է բավարարեն կազմակերպությունները: Դրանք են՝

- շրջակա միջավայրի պահպանության հայցերի դեպքում՝ հայց ներկայացնելու պահին նախորդող առնվազն 2 տարվա ընթացքում այդ ոլորտում գործունեություն ծավալելը, հայցադիմումի՝ կազմակերպության կանոնադրական նպատակներից և

¹ Տե՛ս **Aida Iskoyan**, նշված աշխատությունը, էջ 268:

² Տե՛ս «Դատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգ, թիվ ՎԴ/3275/05/09 վարչական գործը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071809420633:

խնդիրներից բխելը և կազմակերպության շահառուների՝ կազմակերպության կանոնադրային նպատակների հետ կապված կոլեկտիվ շահերի պաշտպանությանն ուղղված լինելը, օրենքով սահմանված հիմնադրությամբ փաստաթղթերի կամ նախատեսվող գործունեության վերաբերյալ հանրային քննարկումներին մասնակցելը կամ հանրային քննարկումներին մասնակցելու հնարավորություն չտրվելը:

- հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության հայցերի դեպքում՝ հայց ներկայացնելու պահին նախորդող առնվազն 2 տարվա ընթացքում այդ ոլորտում գործունեություն ծավալելը, հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանությունը որպես կազմակերպության կանոնադրական նպատակ սահմանված լինելը, և անդամների պարզ մեծամասնության՝ հաշմանդամություն ունեցող անձինք լինելը, հաշմանդամություն ունեցող անձանց խմբերի՝ հաշմանդամության հիմքով խտրականությունից պաշտպանվելու իրավունքի խախտումը, կամ հաշմանդամություն ունեցող անձի խտրականությունից պաշտպանվելու իրավունքի խախտումը, և որը, ելնելով առողջական վիճակից կամ այլ հանգամանքից, չի կարող անձամբ ներկայացնել իր իրավունքները և օրինական շահերը դատարանում (տե՛ս ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 216.6-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերը):

Ընդ որում, նշված պայմանների միաժամանակյա առկայությունն է հասարակական կազմակերպությունների համար ապահովում ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 29.3-րդ գլխով նախատեսված հայցերի հարուցման իրավունքի իրացման հնարավորությունը:

Նկատենք, որ հասարակական կազմակերպությունների հայցադիմումը պետք է նշումներ պարունակի նշված հիմքերի առկայության մասին կցելով դրանց վերաբերյալ համապատասխան ապացույցները, իսկ այդ պահանջները չպահպանելը հայցադիմումը վերադարձնելու հիմք է (տե՛ս ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 216.7-րդ հոդված): Հատուկ վարույթի կարգով քննվող նշված գործերի նկատմամբ դատավարական այլ առանձնահատկություններ, բացի օրենսգրքի ընդհանուր տրամաբանությունից բխող ապացուցման բեռի բաշխման կանոններից, չեն տարածվում, դրանք քննվում և լուծվում են ընդհանուր կարգով:

Ինչպես տեսնում ենք, ի տարբերություն շրջակա միջավայրի պահպանության հայցերի, հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության հայցերի նկատմամբ օրենսդիրը կիրառել է միմյանցից տրամազօրեն տարբերվող երկու մոտեցում. կազմակերպությունը կարող է հայց հարուցել հաշմանդամություն ունեցող անձանց խմբերի կամ կոնկրետ անձի խտրականությունից պաշտպանվելու իրավունքի խախտման դեպքում՝ վերջինի պարագայում առանձին պայման նախատեսելով տվյալ անձի՝ առողջական վիճակից կամ այլ հանգամանքից ելնելով իր իրավունքները և օրինական շահերը դատարանում անձամբ ներկայացնելու անկարողությունը: Այլ կերպ ասած, օրենսդիրը հասարակական կազմակերպությունների կողմից այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության հայցի շրջանակներում հնարավոր է համարել ինչպես խմբային, այնպես էլ՝ անհատական շահերի պաշտպանությունը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում կատարված լրացումներից հետո խիստ սակավ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը մտահոգիչ է: Մասնավորապես՝ «Դատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգի որոնման գործիքների միջոցով վեր է հանվել հասարակական կազմակերպությունների կողմից օրենսգրքի 29.3-րդ գլխով սահմանված հատուկ վարույթի կարգով վարչական դատարան ներկայացված երկու դատական գործ՝: Նշված գործերով կայացված դատական ակտերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ միասնական մո-

¹ Տե՛ս «Դատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգ, թիվ ՎԴ/10306/05/17 և թիվ ՎԴ/2420/05/17 վարչական գործերը:

տեցում է ձևավորվել դատարան դիմելու՝ հասարակական կազմակերպություններին ներկայացվող պայմանների բավարարման առնչությամբ: Մասնավորապես, մի դեպքում գործի քննության վարույթը կարճվել է հայցադիմումը՝ այն ներկայացնելու իրավունքն ակնհայտորեն չունեցող անձի կողմից ներկայացված լինելու հիմքով՝ պատճառաբանությամբ, որ գործում առկա ապացույցներով հիմնավորվել է, որ հասարակական կազմակերպությունը չի մասնակցել օրենքով սահմանված բոլոր քննարկումներին, չի սպառել մինչդատական բոլոր ընթացակարգերը, ինչի արդյունքում կազմակերպությունը գնահատվել է որպես ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի իմաստով ՀՀ վարչական դատարան հայցադիմում ներկայացնելու իրավունք չունեցող անձ¹, մեկ այլ դեպքում՝ դատարանը գտել է, որ հայցվոր հասարակական կազմակերպություններից մեկը չի բավարարում ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 216.6-րդ հոդվածով սահմանված դատարան դիմելու պայմաններից որևէ մեկին, իսկ մյուսը՝ պայմանին առ այն, որ կազմակերպությունը պետք է մասնակցած լինի «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» օրենքի շրջանակներում հիմնադրությամբ փաստաթղթերի կամ նախատեսվող գործունեության վերաբերյալ հանրային քննարկումներին կամ հանրային քննարկումներին մասնակցելու հնարավորություն նրան տրված չլինի և հայցվորների իրավական շահագրգռվածության բացակայության հիմքով մասնակի կարճել է գործի վարույթը՝:

Ուշագրավ է, որ դեռևս 2010 թվականի սեպտեմբերի 7-ի որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը հասարակական կազմակերպության դիմումի հիման վրա անդրադարձել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի առաջին մասի առաջին կետի (տե՛ս 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին ընդունված և 2014 թվականի հունվարի 07-ին ուժը կորցրած ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքը)՝ «խախտվել» բառից հետո «նրա» արտահայտության՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցին և առանցքային դիրքորոշումներ արտահայտել հասարակական կազմակերպությունների կողմից վարչական դատավարության կարգով հայց հարուցելու իրավունքի իրացման հարցերի առնչությամբ: Սահմանադրական դատարանն այս որոշմամբ գտել է, որ «(...) ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքը շահագրգիռ (կանոնադրական համապատասխան իրավասությամբ օժտված) հասարակական կազմակերպությունների համար, որպես իրավաբանական անձ, կարող է սահմանել տվյալ ոլորտում անձանց խախտված իրավունքների համար դատարան դիմելու իրավունքի իրացման դեպքերը և կարգը, (...) ուրիշի խախտված իրավունքների համար դատարան կամ այլ մարմիններին ու պաշտոնատար անձանց դիմելու իրավունքի իրացման դեպքերը և կարգը սահմանելիս հարկ կլինի հաշվի առնել միայն այն հասարակական կազմակերպություններին, որոնց նպատակներից են կոլեկտիվ կամ համայնքային կոնկրետ շահերի պաշտպանությունը»³:

Բարձր դատարանի մոտեցումները, սակայն, մինչև օրս այդպես էլ համարժեք չեն ընկալվել և արտացոլվել ներպետական օրենսդրությամբ, ինչը վկայում է, որ օրենսդիրը, բացի առանձին դեպքերից, այդպես էլ անհրաժեշտ կամք չի դրսևորել Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումները կյանքի կոչելու և դրանով իսկ իրավունքի զարգացմանը նպաստելու ու արդարադատության մատչելիության սկզբունքի իրացման տեսանկյունից լրացուցիչ օրենսդրական երաշխիքներ նախա-

¹ Տե՛ս «Ղատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգ, Վարչական դատարանի թիվ ՎՂ/2420/05/17 վարչական գործով 07.11.2018թ. որոշումը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071809902504:

² Տե՛ս «Ղատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգ, Վարչական դատարանի թիվ ՎՂ/10306/05/17 վարչական գործով 30.08.2017թ. որոշումը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071809911211:

³ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 07.09.2010թ. թիվ ՍՂՈ-906 որոշումը, կետ 7:

տեսելու հարցում: Նշված գործով Սահմանադրական դատարան դիմելու առիթ էր հանդիսացել հասարակական կազմակերպության՝ համայնքի ավագանու որոշումն առաջին ճանաչելու պահանջով ներկայացված հայցադիմումի վարույթ ընդունումը մերժելիս ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասին տրված մեկնաբանությունն առ այն, որ կազմակերպությունը պատշաճ հայցվոր չի հանդիսանում և Վարչական դատարանին նման հայց ներկայացնելու իրավունք չունի՝ վիճարկվող որոշումը որևէ ձևով նրա իրավունքներին կամ պարտականություններին չառնչվելու հիմնավորմամբ¹: Թեև նշված որոշմամբ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ «(...) քաղաքացիական հասարակությունում հասարակական կազմակերպությունների գործառույթների իրականացման, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների միջոցով պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման նկատմամբ հասարակական վերահսկողության արդյունավետության բարձրացման նկատառումներով հետագա օրենսդրական զարգացումները պետք է ընթանան վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ», սակայն դրանք օրենսդրի կողմից հաշվի չեն առնվել անգամ նոր՝ 2013 թվականի դեկտեմբերի 5-ի վարչադատավարական օրենսդրության ընդունման գործընթացում և միայն շուրջ վեց տարի անց, այն էլ մասամբ լրացվել են նշված օրենսգրքում:

Մինչ 2016 թվականի դեկտեմբերի 16-ի օրենսդրական փոփոխությունները դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը փաստում է, որ դատարանների մոտեցումներն այս առումով համապատասխանել են գործող իրավակարգավորումներին: Բարձր դատարանի քննարկվող որոշման կայացումից հետո նույն կազմակերպությունը այլ՝ անորոշ շրջանակի անձանց շահերի պաշտպանության նպատակով հայցեր է հարուցել Վարչական դատարան, սակայն դրանց վարույթ ընդունումը մերժվել է դատարանի դիմելու շահագրգռվածության բացակայության պատճառաբանությամբ: Մի դեպքում դատարանը գտել է, որ «(...) չի հաստատվում այն հանգամանքը, որ Կազմակերպության կողմից վիճարկվող ՀՀ պաշտպանության նախարարության գործողությունները որևէ կերպ առնչվում են կամ կարող են առնչվել վերջինիս՝ որպես իրավաբանական անձի՝ դատավարական առանձին սուբյեկտի՝ (...) իրավունքներին և ազատություններին, ինչպես նաև (...) կազմակերպության անդամների իրավունքների հնարավոր խախտումն ինքնըստիմքյան չի կարող հանգեցնել նաև Կազմակերպության իրավունքների խախտման փաստի հաստատմանը, քանի դեռ նրանք չեն գործել որպես Կազմակերպություն, (...)»²: Մյուս դեպքում, Վարչական դատարանը գտել է, որ «վարչական արդարադատությունը կրում է հասցեավորված բնույթ: Անձը (...) կարող է հայցել ենթադրյալ խախտված իրավունքի պաշտպանություն, երբ հանդիսանում է շահագրգիռ անձ, այսինքն՝ երբ վարչական մարմնի կողմից ենթադրաբար խախտվել են հենց այդ անձի հանրային սուբյեկտիվ իրավունքները: (...) վարչական դատավարության օրենսգրքը, (...) չի ճանաչում (...), այսպես կոչված, հանրային գանգատը՝ ամրագրելով միայն (...) սուբյեկտիվ իրավունքների խախտումից բխող դատական պաշտպանություն հայցելու տարբեր հնարավորություններ»³:

¹ Տե՛ս թիվ ՎԴ6/0250/05/09 վարչական գործը, ինչպես նաև Սահմանադրական դատարանի 07.09.2010թ. թիվ ՍԴՌ-906 որոշումը, կետ 2:

² Տե՛ս «Ղատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգը, թիվ ՎԴ/0644/05/14 վարչական գործով Վարչական դատարանի 24.02.2014թ. որոշումը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071809857299, թիվ ՎԴ/2921/05/14 վարչական գործով Վարչական դատարանի 17.06.2014թ. որոշումը, https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071809875737:

³ Տե՛ս «Ղատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգը, թիվ ՎԴ/2384/05/14 վարչական գործով Վարչական դատարանի 23.05.2014թ. որոշումը, էլ. հղումը՝ https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=38562071809874969:

Այս համատեքստում անհրաժեշտ է նշել, որ «(...) իրավական պետության գաղափարից բխում է այն մոտեցումը, որ որևէ իրավական ակտ, այդ թվում՝ նորմատիվ (բացառությամբ Սահմանադրության) չի կարող դուրս մնալ դատական վերահսկողությունից, որի նպատակն անձի խախտված իրավունքների պաշտպանությունն է, ներառյալ՝ արդյունավետ դատական պաշտպանությունը»¹: Իր հերթին, Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեն «Վարչական ակտերի դատական վերանայման մասին» 2004 թվականի դեկտեմբերի 15-ի (2004)20 հանձնարարականով անդամ պետություններին խրախուսել է ինքնուրույն որոշել, թե արդյո՞ք դատական վերանայման մատչելիությունը պետք է երաշխավորվի նաև այն միավորումների կամ այլ անձանց և մարմինների համար, որոնք իրավասու են պաշտպանել խմբային կամ համայնքային շահեր: Նույն հանձնարարականով վարչական ակտ են համարվում ինչպես անհատական, նորմատիվ ակտերը, այնպես էլ վարչական մարմինների ակտերը և գործողությունները կամ անգործությունը, ինչն էլ ենթադրում է, որ անդամ պետությունները խմբային կամ համայնքային շահերի պաշտպանության նպատակով կարող են նախատեսել միավորումների կամ այլ անձանց և մարմինների դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման համապատասխան կառուցակարգեր թե՛ վարչական մարմինների վարչական ակտերի և գործողության կամ անգործության, թե՛ նորմատիվ բնույթ ունեցող իրավական ակտերի վիճարկման համար:

Ի հակադրություն նշվածի՝ թեև ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրքը չի մասնավորեցնում, թե վարչարարության որ տեսակները կարող են կազմել 29.3-րդ գլխով նախատեսված հատուկ վարույթի կարգով քննարկվող հայցերի առարկան, ինչի արդյունքում երբեմն ընդունվում է այն թյուր մոտեցումը, որ հասարակական կազմակերպությունների կողմից կարող է վիճարկվել նաև նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը², սակայն, պետք է նկատել, որ օրենսդիրը նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ հատուկ վարույթի կարգով քննվող գործերով դատարան դիմելու իրավունք նախատեսել է միայն անձի նկատմամբ կիրառված սուբյեկտիվ իրավունքների խախտման կամ դրանց խախտման վտանգի դեպքում: Մեր համոզմամբ՝ սա ինքնին հասարակական կազմակերպությունների դատարան դիմելու իրավունքը սահմանափակող կարգավորում է՝ անգամ շրջակա միջավայրի պահպանության և հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության հարցերով:

Քննարկվող ինստիտուտի վերաբերյալ միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ տարբեր երկրներում մոտեցումները միասնական չեն: Օրինակ, Ֆրանսիայում «(...) շրջակա միջավայրի պահպանության համար հասարակական կազմակերպություններն օգտվում են որոշակի պայմաններում դատարան դիմելու իրավասուբյեկտության կանխավարկածից: Օրենքը նախատեսում է, որ օրենքի հիման վրա ստեղծված կազմակերպությունները, որոնց գործունեությունն իրենց կանոնադրությամբ կապված է շրջակա միջավայրի պահպանության կամ համանման նպատակների հետ, և որոնք գործունեություն են իրականացնում ոչ պակաս, քան երեք տարի, կարող են վնասի հատուցման պահանջ ներկայացնել քաղաքացիական կամ քրեական դատարաններ»³: «Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետությունում ևս հասարակական կազմակերպությունների քննարկվող իրավունքը

¹ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 09.03.2021թ. թիվ ՍԴՈ-1584 որոշումը, կետ 5.1, էլ. հղումը՝ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=150757>:

² Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» և հարակից օրենքներում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին օրենքների նախագծի հիմնավորումներ, <https://www.e-draft.am/projects/1555/about>, էջ 29:

³ Տե՛ս "Constantinos Lycourgos, Apostolos Vlachogiannis, and Artemis Yiordamli, նույն տեղում, էջ 12-13:

նախատեսված է շրջակա միջավայրի պահպանության հարցերով այլ անձանց իրավունքների պաշտպանության համար, և օրենքով նախատեսված են կազմակերպություններին ներկայացվող հստակ պահանջներ»¹: Ռուսաստանի Ղաշնության Վարչական դատավարության օրենսգրքով հասարակական միավորումներն իրավունք ունեն դաշնային օրենքով նախատեսված դեպքերում այդ կազմակերպության բոլոր անդամների ընդհանուր իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանության նպատակով դիմել դատարան (տե՛ս Ռուսաստանի Ղաշնության Վարչական դատավարության օրենսգրքի 40-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

Եզրակացություն

Ամփոփելով վերը նշվածը և հոդվածում ներկայացված մեր դատողությունները՝ անհրաժեշտ ենք համարում ներկայացնել հետևյալ եզրահանգումները.

Ներկայումս հասարակական կազմակերպությունները կարևոր տեղ են զբաղեցնում պետության կողմից մարդու հիմնական իրավունքների և ազատությունների երաշխավորման, դրանց պաշտպանության հարցերում, որպիսի առաքելությունն իրականացնելիս կարող են նաև այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության նպատակով դիմել դատարան: Իրավական և ժողովրդավարական պետություններում նշվածն ուղղված է ոչ միայն հասարակական կազմակերպությունների արդարադատության մատչելիության սկզբունքի իրացումն ապահովելուն, այլև լրացուցիչ երաշխիք է անձանց արդարադատության մատչելիության սկզբունքի ապահովման համար:

Հատկանշական է, որ գործող իրավակարգավորումները հասարակական կազմակերպություններին հնարավորություն են տալիս վարչական դատարան դիմել միայն շրջակա միջավայրի և հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված հայցերով, ընդ որում, վերջինի դեպքում նաև՝ առանձին անձի խտրականությունից զերծ մնալու իրավունքի խախտման հիմքով: Այսինքն՝ օրենսդիրը կիրառել է միմյանցից տարբերվող երկու մոտեցում՝ դատարան դիմելու իրավունքը մի դեպքում պայմանավորելով հանրային շահի՝ որոշակի խմբի խախտված իրավունքների, մյուս դեպքում՝ կոնկրետ անձի խախտված իրավունքների պաշտպանության համար: Այս տեսանկյունից առնվազն կարող է հարց առաջանալ, թե ինչո՞ւ այլ հիմնարար իրավունքների և օրինական շահերի խախտման դեպքերը չեն կարող հասարակական կազմակերպությունների կողմից հայց հարուցելու առիթ դառնալ:

Քննարկվող թեմային առնչվող դատական սակավ պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա կարելի է հետևության հանգել, որ թեև հասարակական կազմակերպություններն օգտվում են ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում այլ անձանց շահերի պաշտպանության նպատակով հայց հարուցելու իրավունքից, սակայն օրենսդրի կողմից սահմանված պահանջները կարող են գործնականում սահմանափակել վերջիններիս դատարան դիմելու իրավունքի իրացումն այնքանով, որքանով իրենց բնույթով դժվար հաղթահարելի են:

Հոդվածում կատարված ուսումնասիրությունների, Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունների, Սահմանադրական դատարանի 2010 թվականի սեպտեմբերի 07-ի թիվ ՍԴՈ-906 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների համատեքստում կարծում ենք, որ նպատակահարմար է վերանայել գործող օրենսդրական կարգավորումները՝ ընդլայնելով հասարակական կազմակերպությունների կողմից Վարչական դատարան

¹ Տե՛ս **Васильева, А. Ф.**, "«Административные иски общественных объединений в защиту чужих интересов»", <https://doi.org/10.21638/11701/spbu14.2018.302>, Вестник Санкт-Петербургского университета. Право 3, 2018թ., էջ 305:

հարուցվող հայցերի շրջանակը: Մեր համոզմամբ, հարկ է վերանայել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 29.3-րդ գլխի կարգավորումները և հասարակական կազմակերպություններին իրավունք վերապահել հանրային (այդ թվում նաև՝ համայնքային) նշանակություն ունեցող և մարդու ու քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների խախտման հանգեցրած (հանգեցնող) վարչարարության՝ անհատական կամ ռեալ ակտերի, ինչպես նաև նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափության վիճարկման պահանջով հայց հարուցել դատարան՝ վերջիններին շահագրգռվածության հիմքում դնելով կանոնադրությամբ ուղղակիորեն այդպիսի նպատակներ և խնդիրներ հետապնդելը: Այսպիսի մոտեցումը, մեր համոզմամբ, ոչ միայն կխթանի հասարակական կազմակերպությունների դերի ու գործունեության նշանակության բարձրացումը, այլև կստեղծի հասարակության կողմից հանրային իշխանության նկատմամբ վերահսկողության լրացուցիչ երաշխիքներ, որոնք էլ կնպաստեն հանրային (համայնքային) նշանակություն ունեցող հարցերով վարչարարության հետևանքով անձանց խախտված իրավունքների և օրինական շահերի առավել արդյունավետ պաշտպանությանն ու վերականգնմանը, ինչպես նաև՝ ռեսուրսների խնայողությանը:

Հասարակական կազմակերպությունների կողմից դատարան դիմելու իրավունքը, իհարկե, չպետք է փոխարինի այս կամ այն անձի կողմից դատարան դիմելու իրավունքի իրացմանը, այն պետք է առնչվի բացառապես հանրային (համայնքային) նշանակություն ունեցող հարցերին և բխի տվյալ հասարակական կազմակերպության կանոնադրական նպատակներից ու խնդիրներից:

Համառոտագիր

«Հասարակական կազմակերպությունների վարչական դատարան դիմելու իրավունքի իրացման որոշ հիմնախնդիրներ» վերտառությամբ հողվածում, ուսումնասիրության հիմքում ունենալով արդարադատության մատչելիության սկզբունքի հիմնադրույթները, քննարկման առարկա են դարձվել այլ անձանց շահերի պաշտպանության ինստիտուտի շրջանակներում հասարակական կազմակերպությունների կողմից դատարան հայց հարուցելու կառուցակարգերը: Աշխատանքում անդրադարձ է կատարվել հասարակական կազմակերպությունների դերին առհասարակ և ի մասնավորի՝ այլ անձանց իրավունքների պաշտպանության նպատակով հայց հարուցելու ոլորտում, ներկայացվել են քաղաքացիական և վարչական դատավարությունների կարգով այլ անձանց իրավունքների պաշտպանության ինստիտուտի գիտագործնական հիմքերը, վարչական արդարադատությանը բնորոշ առանձնահատկությունները, հայրենական իրավակարգավորումները, այդ թվում՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 29.3-րդ գլխով նախատեսված հասարակական կազմակերպությունների ներկայացրած հայցով գործերի քննության հատուկ վարույթի վերաբերյալ:

Գիտական աշխատանքը հիմնվել է ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական հետազոտությունների վրա, տարբեր հեղինակների կարծիքների, գործող օրենսդրական կարգավորումների, միջազգային ու դատական մարմինների, այլ երկրների փորձի ուսումնասիրության միջոցով ներկայացվել են հասարակական կազմակերպությունների կողմից այլ անձանց իրավունքների պաշտպանության նպատակով հայց հարուցելու ինստիտուտին վերաբերող խնդիրները, հեղինակի կողմից առաջ է քաշվել դրանց լուծման, գործող օրենսդրական կարգավորումները վերանայելու անհրաժեշտությունը, և առաջարկվել են օրենսդրությունը կատարելագործելու ուղիները:

Բանալի բառեր - դատարան դիմելու իրավունք, հասարակական կազմակերպություն, շահագրգիռ անձ, այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահեր, շրջակա միջավայրի պահպանություն, հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանություն, հանրային (համայնքային) նշանակություն ունեցող հարցեր:

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ НА ОБРАЩЕНИЕ В АДМИНИСТРАТИВНЫЙ СУД

Татевик Сирадегян

Соискатель кафедры конституционного права ЕГУ

tatevik.siradeghyan@ysu.am

идентификатор: 0000-0003-1868-6568

Абстракт

В статье под названием «Некоторые проблемы реализации права неправительственных организаций на обращение в административный суд», исходя из принципов доступности правосудия, обсуждаются вопросы механизмов подачи иска неправительственными организациями в рамках института защиты чужих интересов. В статье рассмотрена роль общественных организаций в целом и в частности в сфере возбуждения иска в целях защиты прав других лиц, представлены научно практические основы института защиты прав других лиц в порядке гражданского и административного судопроизводства, особенности административной юстиции, отечественные правовые нормы, в том числе касаются особого порядка рассмотрения дел, возбужденных неправительственными организациями в соответствии с главой 29.3 Кодекса Административного судопроизводства РА.

Научная работа основывалась как на теоретических, так и на практических исследованиях, путем изучения мнений различных авторов, действующих правовых норм, решений международных организаций и судебных органов, опыта других стран, представлены проблемы института подачи иска неправительственными организациями с целью защиты прав других лиц; автором выдвинута необходимость их решения, проведен пересмотр существующих правовых норм, предложены пути совершенствования законодательства.

Ключевые слова - *право обращения в суд; общественная организация; заинтересованное лицо; права и законные интересы других лиц; охрана окружающей среды; защита прав инвалидов; вопросы общественного значения.*

CERTAIN PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE RIGHT OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS TO APPEAL TO ADMINISTRATIVE COURT

Tatevik Siradeghyan

Applicant at YSU Chair of Constitutional Law

tatevik.siradeghyan@ysu.am

ID: 0000-0003-1868-6568

Abstract

In the article entitled "Some problems of realization of the right of non-governmental organizations to appeal to administrative court", the issues of mechanisms of filing a lawsuit by non-governmental organizations within the framework of the institute of protection of others' interests are discussed, based on the principles of accessibility of justice. The paper considers the role of non-governmental organizations in general and in particular in the field of initiating a lawsuit to protect the rights of others, presents the scientific and practical bases of the institute of protecting the rights of others in civil and administrative proceedings, the peculiarities of administrative justice, the norms of domestic legal norms, including the special procedure of considering the cases initiated by non-governmental organizations in accordance with Chapter 29.3 of the RA Code of Administrative Procedure.

The scientific work is based on both theoretical and practical research; the problems of the institute of filing a lawsuit by non-governmental organizations to protect the rights of others are presented by studying the opinions of various authors, current legal norms, international and judicial bodies, experience of other countries; the author brings forward the need for their solution, reviews the existing legal norms, proposes ways to improve the legislation.

Key words - *right to appeal to the court; public organization; interested person; rights and legitimate interests of other persons; environmental protection; protection of the rights of persons with disabilities; issues of public importance.*